

Wrocław 07.11. 2022

dr hab. Grażyna Dolińska-Zygmunt, prof. WSB w Toruniu

Komisja Uniwersytetu Łódzkiego

do spraw stopni naukowych w dyscyplinach pedagogika i psychologia

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Kobylarczyk-Kaczmarek

**Psychospołeczne uwarunkowania negatywnych i pozytywnych skutków
zdarzeń traumatycznych doświadczonych przez młodzież**

Promotor

Prof. dr hab. Nina Ogińska-Bulik

Promotor pomocniczy:

dr Magdalena Zadworna

Konfrontacja ze zdarzeniami traumatycznymi nieuchronnie wpisana jest w egzystencję człowieka na różnych etapach jego życia. Niestety, dotyczy to także dzieci i młodzieży. Statystyki wskazują na niepokojąco znaczną skalę zjawiska. Tak więc, mgr Magdalena Kobylarczyk-Kaczmarek podejmuje w rozprawie

doktorskiej niewątpliwie ważne zagadnienie, jakim jest ustalenie psychospołecznych uwarunkowań negatywnych i pozytywnych skutków zdarzeń traumatycznych doświadczanych przez młodzież. Doniosłe znaczenie tej problematyki ujawnia się szczególnie w kontekście istniejących tylko nielicznych badań w obszarze traumy i jej następstw prowadzonych wśród nastolatków. Młodzież – ze względu na właściwości rozwojowe - stanowi szczególną grupę ryzyka wystąpienia negatywnych skutków traumy, które mogą rzutować na ich zdrowie i jakość życia w dorosłości. Zasadne jest więc prowadzenie badań nad uwarunkowaniami następstw ekspozycji na zdarzenia traumatyczne, zwłaszcza wśród młodych ludzi, nie tylko z punktu widzenia społecznego i poznawczego, ale także i klinicznego. Pogłębiona wiedza o uwarunkowaniach negatywnych i pozytywnych następstwach traumy w tej grupie wiekowej jest niezbędna dla prowadzenia właściwych działań zapobiegających negatywnym skutkom traumy i równocześnie działań promujących pozytywne zmiany potraumatyczne.

Przedstawiona do recenzji dysertacja doktorska składa się z 4 rozdziałów i liczy, wraz z bibliografią i załącznikami 245 stron. Teoretyczna część pracy obejmuje 3 podrozdziały. W pierwszym przedstawiono problematykę traumy i jej konsekwencje. Jest to rozdział systematyzujący dotychczasową wiedzę w tym obszarze i stanowiący szerszy kontekst dla bardziej szczegółowych zagadnień poruszanych w kolejnych rozdziałach. Autorka przytacza sposoby rozumienia traumy, przedstawia klasyfikacje zdarzeń traumatycznych, wskazuje na skalę zjawiska. Rzeczowo i syntetycznie omawia negatywne i pozytywne następstwa ekspozycji na traumę. Zasadnie akcentuje problem zespołu stresu pourazowego PTSD i potraumatycznego wzrostu, wnikliwie omawiając modele teoretyczne obu zjawisk.

W podrozdziale 2 Autorka koncentruje się na doświadczaniu zdarzeń traumatycznych przez dzieci i młodzież. Struktura tego rozdziału jest analogiczna

do poprzedniego. Tak więc, przedstawiono rodzaje doświadczanych traum przez dzieci i młodzież, wskazano na skalę zjawiska, omówiono przejawy i uwarunkowania negatywnych i pozytywnych skutków traumy, podjęto również problem zapobiegania PTSD i wspierania wzrostu potraumatycznego u dzieci i młodzieży. Należy podkreślić, że Autorka w umiejętny sposób, omawiając wymienione zagadnienia, wyraźnie uwypukliła podobieństwa i różnice w doświadczaniu traumy przez dorosłych oraz dzieci i młodzież. To niewątpliwa wartość tej części pracy, która sprawia, że lektura tekstu jest interesująca.

Opracowanie omawianych wyżej podrozdziałów tworzy logiczną i spójną całość, dowodzi erudycji Autorki, umiejętności integracji i syntezy wiedzy, bardzo dobrej znajomości tematu.

Trzeci podrozdział teoretycznej części pracy dotyczy wybranych uwarunkowań negatywnych i pozytywnych skutków doświadczanej traumy, stanowi prezentację projektu badań własnych. W klarowny sposób przedstawiono podstawy teoretyczne, model badań, cel, pytania badawcze, hipotezy. Projekt badań jest imponująco szeroki i nowatorski. Celem badań jest ustalenie psychospołecznych predyktorów negatywnych i pozytywnych następstw doświadczanej traumy, ujawnianych w postaci objawów zespołu stresu pourazowego PTSD i potraumatycznego wzrostu PTG. Autorka przekonująco uzasadniła dobór zmiennych wyjaśniających, wśród których wyróżniła czynniki sytuacyjne i podmiotowe. Złożoność i innowacyjność projektu badawczego wyraża się nie tylko w ilości zmiennych, ale przede wszystkim w planie badań podłużnych, co pozwala na uchwycenie dynamiki analizowanych zjawisk. Należy przy tym zaznaczyć, że badania podłużne w grupie adolescentów należą do rzadkości.

Opis projektu autorskich badań nie budzi zastrzeżeń, jednak nasuwa dwie uwagi. W moim przekonaniu w prezentacji podstaw teoretycznych warto byłoby podjąć wątek mediacyjnej roli ruminacji i strategii zaradczych w relacji PTSD i potraumatycznego wzrostu/ PTG/ - pozwoliłoby to zrozumieć zasadność sformułowania 8 pytania badawczego, w którym de facto zawarte jest – choć nie wprost- założenie o mediacyjnej roli tych zmiennych. Ponadto, dość dyskusyjne jest zaliczenie wsparcia społecznego do grupy zmiennych podmiotowych, warunkujących PTSD i PTG - wsparcie społeczne traktowane jest przez ogół badaczy jako zasób społeczny.

Realizacja projektu badawczego przyniosła niezwykle bogaty materiał empiryczny. Badania miały charakter dwuetapowy, w odstępie 6 miesięcy dokonano pomiarów objawów PTSD i PTG. Warto w tym miejscu podkreślić, że do pomiaru objawów PTSD wykorzystano narzędzie/ Skalę Wpływu Zdarzeń dla Dzieci/, którego mgr Kobylarczyk-Kaczmarek była współautorką adaptacji. W pierwszym etapie badań uczestniczyło 280 nastolatków, w wieku 12-17 lat, do analizy włączono wyniki 242 osób, o niemal równolicznej liczebności dziewcząt i chłopców. W drugim etapie udział wzięło 175 osób, a do analizy zakwalifikowano 112 osób. Badane osoby zadeklarowały doświadczenie śmierci bliskiej osoby, diagnozy choroby nowotworowej, przemocy oraz uczestniczenie w wypadku drogowym.

Wyniki badań zostały poprawnie opracowane statystycznie i zaprezentowane adekwatnie do pytań badawczych, ujęte w kolejnych tabelach, a niektóre przedstawione na rycinach. Zastosowane statystyki pozwoliły Autorce na udzielenie odpowiedzi na wszystkie postawione pytania badawcze i ustosunkowanie się do postawionych hipotez. Na podkreślenie zasługuje uwzględnienie w analizach zaawansowanych statystyk - modelowania strukturalnego/ analiza ścieżek/ i regresji hierarchicznej, co pozwoliło na

zaobserwowanie zależności w całym układzie zmiennych, a więc wyłonienie bezpośrednich i pośrednich predyktorów PTSD i PTG. Zastosowano również analizy mediacyjne. Wykorzystanie tych złożonych analiz statystycznych istotnie wzbogaciło wartość uzyskanych rezultatów badawczych.

Lektura rozdziału prezentującego wyniki badań skłania do propozycji natury edytorskiej- zwłaszcza przed ewentualną publikacją badań - percepcję tekstu ułatwiłoby znacznie wprowadzenie tytułów podrozdziałów odpowiednich do treści szczegółowych celów badawczych. Pozwoliłoby to również, już na etapie spisu treści, na zorientowanie się czytelnikowi w przedmiocie przeprowadzonych i prezentowanych w pracy autorskich badań.

Przedstawiona w rozdziale 4 dyskusja wyników jest bardzo szeroka i wnikliwa. Autorka w sposób uporządkowany dokonuje podsumowania uzyskanych wyników i odnosi je do dostępnej w tym zakresie literatury. Istotnym walorem dyskusji jest także wskazanie na ograniczenia badań własnych. Na uznanie zasługuje także wytyczenie dalszych kierunków badań, w tym m.in. poszukiwanie znaczenia innych podmiotowych zasobów i czynników rodzinnych powiązanych z PTSD i PTG, potrzebę szerszych badań dotyczących dynamiki zjawiska – wielokrotny pomiar. Warto tu zwrócić uwagę także na zróżnicowanie płciowe, które być może ujawni się w obszarze uwarunkowań następstw zdarzeń traumatycznych, pomimo wykazanych przez Autorkę tylko nieznaczących różnic w PTG/ I pomiar/ i braku różnic płciowych/ II pomiar/ w samym nasileniu PTSD i PTG. Pogłębionych analiz wymagałaby także badania z udziałem osób doświadczających określonego rodzaju zdarzeń traumatycznych, zwłaszcza w kontekście dotychczasowych badań i również badań pani magister, wskazujących na istotne zróżnicowanie nasilenia negatywnych następstw w zależności od rodzaju zdarzenia.

Magister Kobylarczyk-Kaczmarek zwraca także uwagę na aplikacyjny charakter wyników badań, wskazując m.in. na potrzebę podejmowania wobec młodzieży działań profilaktycznych ukierunkowanych na rozwijanie prężności, zachęcanie do refleksyjnego ruminowania i korzystania w szerszym zakresie ze społecznego wsparcia.

Nie sposób nie docenić ostatniej części rozprawy – Zakończenia – które uważam za wartościowy akcent wieńczący dokonania Autorki, ilustrujący dojrzałość jej refleksji psychologicznej. Autorka podjęła tu szerszą refleksję o roli zdarzeń traumatycznych i radzenia sobie z nimi dla egzystencji człowieka – jakości zdrowia i życia. Zaakcentowała pozytywne aspekty procesu przeżywania i zmagania się ze zdarzeniami traumatycznymi – w myśl psychologii pozytywnej i orientacji salutogenetycznej - wskazując na możliwość wzbogacania osobowości, kształtowania odporności na przyszłe wyzwania, wzmacniania poczucia własnej skuteczności, rozwój duchowy. Tak więc, Autorka na koniec swoich dociekań wprowadziła optymistyczny akcent – co uważam za cenny i uzasadniony zamysł – do zjawiska, które ze swej istoty wiąże się z przeżyciami, w odczuciu wielu osób, niemożliwymi do wytrzymania. Słusznie podkreśliła, że rozpatrywanie doświadczania zdarzeń traumatycznych przez pryzmat jedynie ich negatywnych następstw, jest znacznym zawężeniem problemu.

Podsumowując, wysoko oceniam przedstawioną do recenzji pracę. Wnosi ona nowe treści w obszar związków między wybranymi czynnikami a pozytywnymi i negatywnymi następstwami doświadczania zdarzeń traumatycznych przez młodzież. Uzyskane rezultaty mają wartość poznawczą, mogą być inspiracją do dalszych badań w tym obszarze, a ponadto znaleźć zastosowanie w praktyce. Autorka wykazała się bardzo dobrą znajomością analizowanych w pracy zagadnień. Język, którym posługuje się doktorantka jest zrozumiały i komunikatywny. Wskazuje to na dobre opanowanie warsztatu

pisarstwa naukowego. Nie sposób nie docenić także bogatej literatury, w tym anglojęzycznej, wykorzystanej w pracy. Autorka wykazała się dociekliwością badawczą, umiejętnością stawiania pytań, formułowania hipotez, analizy i interpretacji wyników, a także umiejętnością krytycznej oceny własnych dokonań, co świadczy o dobrym opanowaniu warsztatu badawczego i dojrzałości metodologicznej.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska odpowiada warunkom określonym w ustawie o tytule i stopniach naukowych. W związku z powyższym wnoszę do Wysokiej Komisji o dopuszczenie mgr Magdaleny Kobylarczyk-Kaczmarek do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Wskazane w recenzji walory pracy skłaniają mnie także do wniosku o wyróżnienie pracy.